

*Пуш О. М.,
старший викладач кафедри перекладу та філології
ЗВО «Університет Короля Данила»*

*Гасюк Н. В.,
доцент кафедри перекладу та філології
ЗВО «Університет Короля Данила»*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Анотація. Стаття присвячена темі військової термінології та особливостям їх перекладу. Проведено аналіз основних принципів, способів та прийомів перекладу військової термінології. Питання військової термінології та способів її перекладу набуло надзвичайної актуальності у зв'язку з повномасштабним вторгненням росії на територію України, а країни усього світу надають військову підтримку – все це ще більше підкреслює актуальність військового перекладу, що має забезпечити швидку та згуртовану роботу українських військових з міжнародними партнерами. Мета роботи – дослідити лексичні особливості перекладу військових текстів, взятих з інтернет сайтів офіційних військових установ Великобританії, США, Канади, офіційний сайт НАТО. У статті використовуються такі методи дослідження: метод суцільної вибірки, описовий метод, метод систематизації та класифікації. Метод суцільної вибірки використовується для виявлення військових термінів на офіційних сайтах військових установ. Для опису лексико-семантичних одиниць використовується метод систематизації та класифікації. Було проаналізовано способи утворення військової термінології та виявлено, що наразі найбільш продуктивними є морфологічний та лексико-семантичний способи. Військові терміни відповідно до морфологічного способу утворюються за допомогою афіксації, словоскладання, конверсії та способом аббревіації. Лексико-семантичними способами утворення військової термінології є перенесення значень, зміна значень слів, розширення значень, звуження значення, шляхом запозичення з інших галузей науки чи навіть інших мов. Для перекладу військової лексики використовуються такі прийоми, як синонімічний переклад, описовий переклад, дослівний переклад, часткова або повна транслітерація та транскрибуванням.

Основною проблемою перекладу термінів є те, що військова термінологія може мати кілька варіантів перекладу, оскільки терміни поділяють на однозначні і багатозначні. Не меншої уваги під час усного чи письмового перекладу текстів військової тематики заслуговують різного роду аббревіатури та скорочення, які здебільшого не мають відповідників у мові перекладу.

Таким чином, військова термінологія вимагає від фахівця значної уваги та ретельності, а також високого рівня компетентності, а поява нової термінології та сленгу створює необхідність більш детальних розвідок у цій галузі перекладознавства. Практичне значення дослідження полягає в систематизації та тлумаченні корпусу англійських військових термінів та ознайомлення студентів із такою лексикою у рамках спеціального курсу практики перекладу.

Ключові слова: воєнно-політичний текст, інформаційно-аналітичний текст, військова лексика, військовий термін, термін-неологізм, стратегія перекладу.

Постановка наукової проблеми. Переклад є наріжним каменем у спілкуванні між мовами та культури. Сучасні технології передаються між націями і культурами через переклад, оскільки він застосовується до всіх галузей мови, у тому числі релігійної, літературної, юридичної, медичної. Переклад завжди займав особливе місце у житті людини, тому дослідники приділяли велику увагу дослідженню проблем та особливостей галузевого перекладу. Військовий переклад вважається одним із тих галузей, що стрімко розвивається останнім часом. Зазвичай це складний переклад, що вимагає точності, знань і розуміння військового терміну.

Одним із перспективних завдань сучасного перекладознавства в Україні є дослідження «онтологічної природи військового перекладу», його змісту, структури, що зумовлені зв'язками військового перекладу із загальним перекладознавством, воєнною наукою та практикою [1, с. 16].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання галузевого перекладу завжди знаходилися у центрі уваги фахівців цієї галузі і загальні підходи до їх вирішення досить добре вирішені, але особливості перекладу конкретного жанру наразі залишаються поза сферою інтересів фахівців, тобто недостатньо вивчені. Вивчення структурних та лінгвістичних особливостей військових текстів завжди було актуальним, а на даний момент, коли Росія без оголошення війни напала на Україну і знову поставила під сумнів міжнародний порядок в Європі, питання перекладу військових текстів є надзвичайно важливим.

Теоретичну базу дослідження становлять праці науковців та дослідників у галузі перекладознавства, а саме роботи В.В. Балабіна, П.А. Матюши, Я.Й. Рецкера, О.Д. Швейцера, С.В. Бреуса та інших вчених. Перспективними для перекладачів-практиків вбачаються напрями розвитку військового перекладу, але нині бракує теоретичних та практичних розвідок, що задовольняли б потреби перекладачів, котрі працюють у військовій галузі.

Актуальність цієї статті пояснюється низкою факторів, а саме:

- широке міжнародне співробітництво у військовій сфері вимагає відповідних знань структури та особливостей ведення та перекладу міжнародної документації;
- в галузі військового перекладу бракує літератури (словників та довідників);

- участь України у миротворчих операціях ООН та НАТО, інтеграція України в Європейський союз завжди потребувала стандартизації документації [2, с.96].

- зараз, коли Україна відстоює свою незалежність і цілість, а країни усього світу надають військову підтримку – все це ще більше підкреслює актуальність військового перекладу, що має забезпечити швидку та згуртовану роботу українських військових з міжнародними партнерами.

Об'єктом дослідження стали лексичні одиниці у текстах на військову тематику.

Мета роботи – дослідити лексичні особливості перекладу військових текстів.

Матеріалом дослідження стали інтернет сайти офіційних військових установ Великої Британії, США, Канади, офіційний сайт НАТО.

Виклад основного матеріалу. Військова лексика включає термінологію, до якої належать слова, що вживаються у зв'язку з військовими поняттями, та емоційно-забарвлені елементи військового лексикону, які є у більшості випадків стилістичними синонімами відповідних військових термінів.

Склад сучасної військової термінології не є стабільним. Він постійно змінюється у зв'язку зі старінням певних слів, поповненням новими термінами при реорганізації видів збройних сил, появі нових зразків зброї, військової техніки та нових методів ведення війни.

Найбільш складними є військові терміни, які передають реалії англійської дійсності, що не існують у іншій країні.

Варто взяти до уваги те, що військова лексика на момент проголошення незалежності в Україні була практично відсутньою, що спричинено низкою геополітичних факторів. На жаль, ще й сьогодні відчувається неуніфікованість для номінації всіх понять сучасної військової техніки та озброєння, що частково пояснюється епізодичністю розвитку української військової терміносистеми.

В українському військовому термінотворенні переважає так звана східна тенденція розвитку, що передбачає збереження термінів російського походження, а також впровадження інтернаціоналізмів. До основних шляхів формування української військової термінології науковці відносять словотворчі та фразотворчі моделі мови, семантичні перетворення загальноживаних слів, а також запозичення.

Основне смислове навантаження у військових текстах мають терміни та терміносполучення, тому правильний переклад цих текстів значною мірою залежить від правильного перекладу термінів.

До військових текстів, з якими має справу перекладач, належать військово-художні, військово-публіцистичні, військово-політичні матеріали, а також військово-наукові та військово-технічні матеріали, акти військового управління. До власне військових матеріалів відносяться науково-технічні матеріали та акти управління, пов'язані з життям та діяльністю військ та військових установ.

Військові матеріали відрізняються від усіх інших насиченістю спеціальної військової лексики, використанням військової та науково-технічної термінології, наявністю стійких словосполучень характерних тільки для військової сфери спілкування, спеціальних скорочень та умовних позначень. А з точки зору синтаксису такі матеріали відрізняються від інших великою кількістю клішованих конструкцій, бідністю

дієслівних форм та стислою формою висловлювання. Все це пояснюється тим, що військовій сфері спілкування притаманні стислість, чіткість і точність формулювань, що забезпечує чіткий та логічний виклад думки та легкість сприйняття інформації.

Військовому перекладу притаманні такі ж основні принципи, способи та прийоми, що властиві перекладу в цілому та спеціальному перекладу зокрема. Однак, військовому перекладу притаманні особливі риси пов'язані з особливостями стилю, лексики та граматики військових матеріалів.

У військовому перекладі важливе значення мають точність та адекватність перекладу, оскільки перекладений матеріал може слугувати основою для прийняття важливих рішень, проведення військових операцій. Важливе значення має також передача структурної форми та послідовність викладу інформації [2, с. 97].

Важливим завданням перекладача є передати стиль оригіналу та правильно обрати лексико-граматичні засоби. Стиль військових матеріалів не є однорідним. Військові тексти перекладають або сухою офіційно-канцелярською мовою з використанням складних архаїчних конструкцій або простою розмовною мовою. Остання тенденція спостерігається при перекладі військових та військово-технічних матеріалів, призначених для молодшого офіцерського складу строкової служби. Це пов'язане з бажанням зробити складні технічні тексти більш доступними для більшості військовослужбовців. Тому завданням перекладача передати текст оригіналу, використовуючи український військовий стиль та нейтралізувати зайву образність та жаргонні елементи, оскільки вони не є притаманними українській мові.

Військову лексику можна поділити на три основні групи:

- 1) військова термінологія;
- 2) військово-технічна термінологія;
- 3) емоційно-забарвлена військова лексика (сленг).

Правильний переклад військових матеріалів значною мірою залежить від правильності перекладу військових та військово-технічних термінів. Склад цієї термінології постійно змінюється: одні терміни зникають, інші змінюють своє значення, а ще більше з'являється нових термінів [3, с. 13].

Військові терміни утворюються характерними для англійської мови способами словотворення:

1. Морфологічними, що включає в себе:
 - a) афіксацію (*missileer, rocketeer*),
 - b) словоскладання (*countdown, target-seeking*),
 - c) конверсію (*to officer, to mortar*),
 - d) Абревіацію (*copter, ROAD*).
2. Лексико-семантичними способами:
 - a) перенесення значень (*Diesel, Pentagon*),
 - b) зміна значень слів (*acquisition*),
 - c) розширення значень (*to land*),
 - d) звуження значення (*cruiser*),
 - e) шляхом запозичення з інших галузей науки чи навіть інших мов (*bunker, Blitzkrieg*) [2, с. 98].

Тому така насиченість термінами військових текстів вимагає від перекладача знання не тільки іноземної військової термінології але ще й відповідної української військової термінології. Отож, переклад термінів є однією з основних труднощів. Слід пам'ятати, що термін, як правило, перекладається відповідним терміном іншої мови, тому такі при-

йомі, як синонімічний переклад, описовий переклад, використовуються тільки тоді, коли в мові немає відповідного терміну.

Основний спосіб перекладу термінів відбувається за допомогою лексичного еквівалента. Еквівалент – це лексичний відповідник, який точно збігається зі значенням конкретного слова.

За складністю перекладу військові терміни можна поділити на три групи:

1. Терміни, що позначають реалії іноземної дійсності. Розуміння і переклад цих термінів, зазвичай, не становить особливих труднощів, тому їх можна перекладати наступним чином:

а) використовувати український еквівалент, форма якого пов'язана з формою англійського терміна (інтернаціональні терміни): система – system, маркер – marker, полігон – polygon;

б) використовувати український еквівалент, форма якого НЕ пов'язана з формою англійського терміна;

с) для перекладу багатокomпонентного англійського терміну використовувати український термін, компоненти якого збігаються за формою і значенням: *antitank artillery* – 'проти-танкова артилерія', *atomic bomb* – 'атомна бомба';

д) перекладати багатокomпонентний англійський термін за допомогою українського терміна, окремі компоненти якого відрізняються.

2. Терміни, що позначають реалії іноземної дійсності відсутні в українській дійсності, але вони мають загальноприйняті українські еквіваленти: *National Guard* – 'Національна гвардія сухопутних військ'. Такі терміни перекладаються за допомогою підбору відповідних українських аналогів. Для перекладу цієї групи термінів велике значення має контекст.

3. Терміни, що позначають реалії іноземної дійсності, які відсутні в українській дійсності, і НЕ мають загальноприйнятих українських еквівалентів: *clothing allowance* – 'грошова надбавка на одержання форми одягу'.

Саме переклад таких термінів становить найбільшу складність. Переклад таких термінів слід робити, використовуючи етимологічний аналіз його компонентів, та використовуючи такі способи перекладу:

а) описовим способом: *ground time* – 'час перебування літака на землі';

б) дослівним перекладом: *general staff* – 'сільний штаб', *zone* – 'зона комунікацій';

с) частковою або повною транслітерацією: *master sergeant* – 'майстерсержант';

д) транслітерацією та дослівним перекладом: *chief master sergeant* – 'головний майстер-сержант';

е) транскрибуванням: *captain* – 'капітан', *commander* – 'командир'.

Основною проблемою перекладу термінів є те, що військова термінологія може мати кілька варіантів перекладу. Терміни поділяють на однозначні і багатозначні (Т.О. Яковлева та Л.В. Сулова) [4]: 1) однозначні терміни – терміни, що мають єдиний варіант перекладу в мові. Прикладом такого терміну може бути *cyberspace security*. Це словосполучення має тільки одне значення і перекладається як 'кібербезпека'; 2) багатозначні терміни – терміни, що мають декілька можливих способів перекладу. Таким терміном можна назвати слово

policy. Це слово має такі значення: 'політика', 'страховий поліс', 'лінія поведінки'.

Під час перекладу текстів військової тематики деякі труднощі становлять лексичні одиниці на позначення військових звань та рангів, що відрізняються, наприклад, у термінології НАТО та армії США: *serjeant* – *serjeant* – *staff serjeant*; *praporщик* – *warrant officer* – *serjeant major*; *старший прaporщик* – *senior warrant officer* – *serjeant major of the army*; *лейтенант* – *lieutenant* – *second lieutenant*; *старший лейтенант* – *senior lieutenant* – *first lieutenant*; *генерал-майор* – *major general* – *brigadier general*; *генерал-лейтенант* – *lieutenant general* – *major general*; *генерал-полковник* – *colonel general* – *lieutenant general* тощо [5, с. 136].

Не меншої уваги під час усного чи письмового перекладу текстів військової тематики заслуговують різного роду аббревіатури та скорочення, які здебільшого не мають відповідників у мові перекладу, а розшифрування займає значно більше часу, наприклад: *PFC* (*private first class*) – *старший солдат*; *LTG* (*lieutenant general*) – *генерал-полковник*; *LTC* (*lieutenant colonel*) – *підполковник*; *CI* (*counter-intelligence*) – *контррозвідка*; *HN* (*host nation*) – *приймаюча країна*; *PO* (*peace operations*) – *миротворчі операції*; *HA* (*humanitarian assistance*) – *гуманітарна допомога*; *CZ* (*combat zone*) – *зона бойових дій*; *MOOTW* (*military operations other than war*) – *операції невоєнного характеру тощо* [5, с. 139-142].

Висновки. Таким чином, із викладеного вище бачимо, що військова термінологія вимагає від фахівця значної уваги та ретельності, а також високого рівня компетентності. Відтворення текстів військової тематики має свої особливості. Із розвитком світових процесів та його глобалізацією, а відтак і виникненням певних збройних конфліктів та воєн зазначена нами термінологія не втрачає своєї актуальності. Із еволюцією військової справи, появою нової термінології та сленгу виникає необхідність більш детальних розвідок у цій галузі перекладознавчої науки, а ознайомлення студентів із такою лексикою у рамках спеціальних курсів дає змогу розширити коло їхніх професійно-освітніх можливостей.

Література:

1. Балабін В. В. Теоретичні засади військового перекладу в Україні: монографія. Київ: Логос, 2018. 492 с.
2. Зайцева М.О. Особливості перекладу термінів на військову тематику. Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Випуск 10. 2013. С. 96–102.
3. Нелюбін Л. Л. Підручник з військового перекладу. М.: Воєнздат, 1981. 106 с.
4. Яковлева Т. А., Сулова Л. В. Особливості перекладу економічної термінології з англійської мови. Владимир, 2018. 4 с.
5. Маркелова А. Словник військової прокурорської лексики англійської мови: довідкове видання. Київ: Національна академія прокуратури України, 2018. 144 с.

Push O., Hasiuk N. Peculiarities of translation of military terminology

Summary. The article is devoted to the topic of military terminology and the peculiarities of their translation. An analysis of the main principles, methods and techniques of military terminology translation was carried out. The issue of military terminology and methods of its translation has become extremely urgent in the connection with the full-scale invasion of russia on the territory

of Ukraine, and the countries of the whole world are providing military support – all this further emphasizes the relevance of military translation, which should ensure the rapid and cohesive work of the Ukrainian military with international partners. The purpose of the work is to investigate the lexical features of the translation of military texts taken from the Internet sites of the official military institutions of Great Britain, the United States, Canada, the official website of NATO. The following research methods are used in the article: a continuous sample method, a descriptive method, a method of systematization and classification. The continuous sample method is used to identify military terms on the official websites of military institutions. The method of systematization and classification is used to describe lexical-semantic units. Methods of formation of military terminology were analyzed and it was found that morphological and lexical-semantic methods are currently the most productive. According to the morphological method, military terms are formed by means of affixation, word formation, conversion, and the method of abbreviation. The lexical-semantic methods of formation of military terminology are transferring meanings, changing the meanings of words, expanding meanings, narrowing meanings, by borrowing

from other branches of science or even other languages. For the translation of military vocabulary, such techniques as synonymous translation, descriptive translation, literal translation, partial or full transliteration, and transcription are used.

The main problem of translating terms is that military terminology can have several translation options, since the terms are divided into unambiguous and multi-valued. Various abbreviations and abbreviations, which mostly do not have equivalents in the translated language, deserve no less attention during the oral or written translation of military-related texts. Thus, military terminology requires considerable attention and thoroughness from a specialist, as well as a high level of competence, and the emergence of new terminology and slang creates the need for more detailed investigations in this field of translation studies. The practical significance of the research lies in the systematization and interpretation of the corpus of English-language military terms and the familiarization of students with such vocabulary within the framework of a special course of translation practice.

Key words: military-political text, informational-analytical text, military vocabulary, military term, neologism term, translation strategy.